

De Hendrik de Vriesprijs, die de gemeente Groningen in 1946 instelde om het dichterschap van de Groninger te eren, wordt — zoals elders in de bijlage beschreven — ter gelegenheid van zijn negentigste verjaardag omgezet in een soort dubbelprijs en zal afwisselend uitgereikt worden aan een dichter en een beeldend kunstenaar. De uitbreiding van deze oorspronkelijk literaire honorering betekent in feite een erkenning van Hendrik de Vries als dubbeltalent.

Al heeft zijn poëzie altijd meer in de belangstelling gestaan en heeft hij vooral daar zijn bekendheid aan te danken, De Vries zelf betreurde het meer dan eens dat de nadruk zo zwaar lag op zijn schrijverschap. Hij achtte zijn tekeningen en schilderijen net zo belangrijk als zijn gedichten en beschouwde die als strikt gescheiden grootheden. Zijn tekeningen en schilderijen zijn weliswaar geen directe illustraties van zijn gedichten, duidelijke verbanden en overeenkomsten

Werken vanuit de psychische kracht

transformeren tot heksen, die de afgebeelde kinderen belagen.

Aanrandingsscènes

In zijn poëzie schetst De Vries talloze aanrandingsscènes — oudere vrouwen die jonge kinderen misbruiken —, ook in zijn tekeningen vervullen de vrouwen eerder een bedreigende dan een beschermende rol. Deze gewelddadige weergave van vrouwen wordt soms merkwaardig sereen onderbroken door een plotseling visioen van een meisje, een kind nog, waarin De Vries op lichtelijk erotische wijze de personificatie van zuiverheid en reinheid uit lijkt te beelden. Het fijne gezichtje

De Vries tekende bij voorkeur met half versleten grote vulpennen gevuld met Oostindische inkt. De heftige, vaak onderbroken krassen en grillige vlekken zijn vaak in verband gebracht met de rauwe, gebroken stem van de zigeunerzanger. "Alleen door deze effecten kan ik zowel tegelijk met de lijnen als onafhankelijk daarvan, die 'zwarte vlammen' op papier werpen. Die geven wat geen penseelstreek vermag," zei hij in zijn boek *Diseno Jondo*, waarin ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag zeventig tekeningen opgenomen waren uit zijn omvangrijke cyclus *Espana*.

Handschrift

brengen. Zelf zegt hij: "Mijn eigen volkomen impulsieve kunstuitingen zijn verwant aan die van het surrealisme, action-painting en zelfs enigzins aan die van het futurisme en tachisme. Doch ik behoor tot geen van deze richtingen. (...) Wil men mijn werk situeren, dan komt men wellicht het verst met 'romantisch expressionisme' of 'expressionistische romantiek'." De Vries' romantische expressionisme was van een geheel andere aard dan het expressionisme van de Groninger kunstenaarsvereniging De Ploeg, waar hij in 1928 lid van werd. Johan Dijkstra, lid van De Ploeg en vriend van De

Japanse en Chinese traditie in herinnering roepen.

Dijkstra spreekt over 'fijne tinten', toch schuwde de Vries een uitgesproken coloriet niet. Vooral de stierengevechten — het volksgebruik dat De Vries vervulde met verschrikking en verrukking — zijn in warme tinten weergegeven. Ook het 'onschuldige meisje', dat op sommige schilderijen uitgroeit tot een jeugdige femme fatale, is in zinderend rood en geel neergezet.

Naast zijn activiteiten als tekenaar-schilder schreef De Vries ook over beeldende kunst. Zo had hij De Ploeg, die in 1918 opgericht werd, met het geschreven woord terzijde gestaan, daarbij niet zelden de dorre burgermanssfeer in de stad Groningen hekelend, "waar kunst als deze, meer dan in enig andere omgeving, voor onkruid gescholden en in de modder getrapt wordt." Voor de plaatselijke editie van het Vrije Volk schreef hij recensies en artikelen, waarin hij heftig ageerde tegen de toen zeer in zwang zijnde experimentele kunst, zoals hij zich ook verzet had tegen de experimentele poëzie.

Hendrik de Vries als essayist

Als dichter debuteerde Hendrik de Vries in 1917 met een in eigen beheer uitgegeven bundel, zijn debuut als criticus en essayist maakte hij vier jaar later met een artikel in Het Getij. Het ging over de roman *Grenzen* (1920) van A. E. Jessurun d'Oliveira, die door de toenmalige Getij-redacteur Ernst Groenevelt zo hoog werd aangeslagen dat hij er een veertig pagina's tellende studie aan wijdde. Hendrik de Vries dacht er anders over: hij verweet d'Oliveira gebrek aan oorspronkelijkheid. De Vries' opstel is niet alleen opmerkelijk omdat het al meteen een bevlogen polemist toont, ook is het één van de zeldzame keren geweest dat De Vries over proza schreef. In de regel beperkte hij zich in zijn essays tot de poëzie — tot zijn eigen gedichten, die van zijn tijdgenoten en die van zijn inspirators Willem Bilderdijk (1756-1831) en Herman van den Bergh (1897-1967). De laatste noemde hij bij herhaling 'de prins der twintigers'.

De Vries is niet van meet af aan een produktief criticus geweest: in de jaren twintig en dertig hadden zijn artikelen en beschouwingen een min of meer incidenteel karakter, pas na de oorlog werd het een gestage stroom in vrijwel alle belangrijke tijdschriften. Voor een deel van die beschouwingen koos De Vries de vorm van de *rijmkritiek*. De bekendste is wellicht die op Gorters *Mei*, maar ook de volgende regels uit een kritiek op een bundel van J. W. F. Werumeus Buning mogen er wezen: "Wel groen kiemt sneeuwkllokje of krokus/Door de eerste sprietjes van 't jaar/Maar groener is 't hocus-pocus/Van Buning op zijn gitaar." Die rijmkritieken werden in 1946 bijeengebracht in de bundel *Capricho's en rijmkritieken*, in 1949 en 1951 volgden de twee bundels *Vers tegen vers*, maar voor het overige moesten De Vries' beschouwingen tot 1980 wachten al eer ze verzameld werden. Toen verscheen de fraaie maar helaas niet volledige bundel *Kritiek als credo*, samengesteld door Jan van der Vegt.

dichtkunst als een scherpzinnige beoordeling daarvan. Het lezen van deze teksten is niet minder dan een zeer persoonlijke rondleiding door het weidse domein van de poëzie, voor mij zijn het De Vries' mooiste proza-teksten.

Dat neemt niet weg dat de beschouwingen in *Kritiek als credo* belangrijker zijn omdat De Vries daarin zijn opvattingen over poëzie het meest expliciet heeft verwoord. De essentie van die opvattingen is gelegen in het verschil tussen 'analytische' gedichten en 'apotheotheose-karakter'. De eerste categorie, aldus De Vries, heeft een 'laboratoriumsfeer', en daarvan moet hij niets hebben — niet van de 'experimentelen' uit de jaren vijftig, maar bijvoorbeeld ook niet van "de sonnetten-sleur en sonnettenmanie" die "een ramp (is) voor het ritmisch gevoel onzer dichters". De apotheotheose daarentegen, de verheerlijking van het leven, maar dan wel op een technisch volkomen wijze, met beheersing van rijm en maat, maakt hij tot een norm die hij zowel zichzelf als anderen oplegt. Zijn standpunt verdedigt hij hartstochtelijk in uitputtende polemieken, waarvan die met Simon Vestdijk over verstechniek en met Paul Rodenko over de waarde van de 'experimentele' dichtkunst de belangrijkste zijn. Wat daarbij in elke tekst weer opvalt is de nauwgezetheid waarmee De Vries zijn oordelen presenteert: niet alleen citeert hij veelvuldig uit het werk dat hij bespreekt om aldus zijn argumenten te staven, ook begeeft hij zich in heel wat bijzinnen om nóg preciezer, nóg genuanceerder te zijn. Verschillende artikelen ademen daardoor de sfeer van een wetenschappelijke verhandeling, maar leesbaar blijven ze — daar zorgen striemende spot, een polemische uithaal of ook ronduit uitgesproken waardering wel voor.

Weggeslagen

De dichters wier werk De Vries het meest heeft besproken zijn die van de 'weggeslagen' generatie Slauerhoff Du

een directe illustratie van zijn gedachten, duidelijke verbanden en overeenkomsten zijn er wel.

In zijn jonge jaren tekende Hendrik veel en had hij maar een wens: schilder worden. Hij brak zijn weinig succesvolle middelbare schoolopleiding af en wilde naar Academie Minerva. Zijn ouders gingen echter niet akkoord en de Vries belandde op het gemeentearchief. Tussen zijn tiende en zijn twaalfde jaar maakte De Vries voornamelijk fantasiedieren en wezens van andere planeten, hij tekende niet naar de natuur. Hij zei eens in een vraaggesprek met W.F. Hermans: "Als klein kind hoorde ik er gek van op dat een schilder die een bos wilde schilderen in een bos ging zitten. Dat kon ik niet begrijpen en dat begrijp ik nog niet."

Zijn fantasie en zijn dromen waren de sterkste drijfveren. De grillige, vaak griezelige fantasieën van het kind, die in zijn gedichten zo'n markante rol spelen, komen ook in zijn tekeningen terug. Gedeformeerde dieren en monsters belagen de mensfiguren, die echter maar al te vaak nauwelijks te onderscheiden zijn van de angstaanjagende schepsels en er soms een bondgenootschap mee lijkten te sluiten. Vooral de vrouwen versmelten met de duivelachtige creaturen en zij

zijn gedachten, duidelijke verbanden en overeenkomsten zijn er wel. In zijn jonge jaren tekende Hendrik veel en had hij maar een wens: schilder worden. Hij brak zijn weinig succesvolle middelbare schoolopleiding af en wilde naar Academie Minerva. Zijn ouders gingen echter niet akkoord en de Vries belandde op het gemeentearchief. Tussen zijn tiende en zijn twaalfde jaar maakte De Vries voornamelijk fantasiedieren en wezens van andere planeten, hij tekende niet naar de natuur. Hij zei eens in een vraaggesprek met W.F. Hermans: "Als klein kind hoorde ik er gek van op dat een schilder die een bos wilde schilderen in een bos ging zitten. Dat kon ik niet begrijpen en dat begrijp ik nog niet."

Zijn fantasie en zijn dromen waren de sterkste drijfveren. De grillige, vaak griezelige fantasieën van het kind, die in zijn gedichten zo'n markante rol spelen, komen ook in zijn tekeningen terug. Gedeformeerde dieren en monsters belagen de mensfiguren, die echter maar al te vaak nauwelijks te onderscheiden zijn van de angstaanjagende schepsels en er soms een bondgenootschap mee lijkten te sluiten. Vooral de vrouwen versmelten met de duivelachtige creaturen en zij

Handschrift

Achterin dit boek schreef hij in zijn zo karakteristieke handschrift, dat veel overeenkomst vertoont met zijn manier van tekenen, tevens een toelichting op de term *jondo*, die in een bepaalde context zoïets betekent als 'diepten der demonie'. De Vries prefereerde de jondodans boven de flamenco. "De bijna vulkanische kracht van het onbekende innerlijk van de mens dat zich baanbreekt. Zelfs kreupelen en mismakten kunnen uitblinken in die jondo-dans, wat in de gewone flamenco ondenkbaar is. Flamenco is gratie, jondo is passie." In deze zeventig tekeningen strijden gratie en passie om de eer. Sierlijke danseressen in een merkwaardige kringeling van lijnen opgezet, worden afgewisseld met felle expressieve figuren in een nauwelijks bedwongen explosie van krassen en vlekken. Ook in deze bundel komen de bekende beeldelementen terug: monsters, heksachtige vrouwen en het erotisch-onschuldige meisje. Het beeldend werk van Hendrik de Vries ontwikkelde zich los van allerlei stromingen en trends en is daardoor moeilijk onder te

werpen. Johan Dijkstra, lid van De Ploeg en vriend van De Vries schreef eens: "Een expressionist in 'Ploegse' zin is Hendrik nooit geworden. Voor ons wil 'expressionisme' zeggen een versterkt of verhevigd weergeven van onze indrukken, het blijft gebaseerd op het visueel ondergaan van de natuur en het leven. Hendrik werkt puur vanuit zijn psychische krachten. Ik kan me voorstellen", zo vervolgt Dijkstra, "dat de pure kleuren en harde vormen hem wel eens een gruwel waren, zijn eigen gamma bleef afgestemd op de fijne tinten van dat dorre Spaanse land. De Ploegers schilderden bovendien met benzine en was, dat vluchtigste aller schildermedia, terwijl Hendrik meestal werkte met terpentijn en olie." Dijkstra wijst hier zijdelings op een ander geliefd thema van de Vries: landschappen. Lineair opgezette rotspartijen hard en ongenaakbaar opdoemend in een kaal en onherbergzaam landschap, maar ook wervelend gepenseelde bossen en duistere rivieren waarboven de maan haar stille gloed schijnt. De landschappen zijn vaak vol en overdonderend, maar soms van een opvallende luciditeit, die de penseeltekeningen uit de oude

Kritiek als credo, samengesteld door Jan van der Vegt. Bijzonder De bundels *Vers tegen vers* zijn vooral bijzonder om de methode die De Vries hanteert: steeds vergelijkt hij twee gedichten over hetzelfde onderwerp. Nijhoffs portret van Mozart wordt naast dat van Achterberg gezet, de 'Phoenix' van Hella S. Haasse komt naast die van Marsman te staan. Vorm en inhoud worden vergeleken, en die vergelijkingen bieden zowel een aantrekkelijke introductie tot de twintigste eeuwse Nederlandse

● ANNEKE MIEDEMA

Negentig jaar Hendrik de Vries

W.: "Als hij het zelf helemaal zou begrijpen is hij bang dat het weggaat of zo. Hij denkt ook dat de analyse van Freud het stukmaakt." Van der V.: "De Vries heeft meer affiniteit met Jung, die veel meer van de droom en het sprookje heel laat. Freud gaat analyseren en verklaren en daar wil hij niets van weten. Hij heeft mij eens verteld dat hij na het uitbrengen van 'Atlantische

● PETER BLOM

Vries het meest heeft besproken zijn die van de 'weggeslagen' generatie. Slauerhoff, Du Perron en Marsman, maar ook Martinus Nijhoff met wie De Vries de laatste jaren van diens leven bevriend was, overleden te jong, anderen hielden vroegtijdig op met het publiceren van poëzie. Als dichter is Hendrik de Vries van die generatie de laatste vertegenwoordiger, als *essayist* werd hij haar kritische getuige. Men zou kunnen zeggen: de schatbewaarder.

● ANTON BRAND

De Vries in 1984.

(Foto: Chris van Houts)

vervolg van pagina 15

beschrijven als een paradijselijke tijd waar een afschuwelijke volwassenheid op volgt. Dat doet De Vries niet." Van der V.: "Nee, die heeft dat heel sterke eenheidsgevoel. Dat is de basis van zijn magisch dichterschap. Hij heeft nooit het vermogen verloren om met de blik van een kind te kijken. Voor hem is het hele leven een ononderbroken stroom geweest die je niet in stukjes kunt hakken. Dat is gewoon allemaal doorgegaan. Daarom

is hij een echt romantisch dichter." Van der V.: "Hij is misschien wel de enige puur romantische dichter in Nederland. Als je de romantiek tenminste ziet vanuit een bepaalde wereldbeschouwing, als alternatief voor het rationalisme, dat idee van de oergrond waaruit al het bestaande voortkomt, waarin ethische scheidingen als goed en kwaad niet belangrijk zijn. Ik denk dat hij een van de weinige dichters in Nederland is die daar vorm aan hebben gegeven. Hij is een veel zuiverder romantisch dichter dan bijvoorbeeld Bilderdijk."

Van der V.: "Hendrik de Vries heeft geen persoonlijke mythologie. Dat is een groot verschil met iemand als Roland Holst met diens hiervoormals en dergelijke. Ook de 'Atlantische balladen' kun je geen mythologie noemen. Daarvoor is er veel te weinig ingevuld. Het is voor hem ook maar iets dat even uit de droom is opgetild." W.: "Alsof hij een soort antenne heeft." Van der V.: "Een antenne voor beelden die uit de diepte komen. Af en toe wordt er iets van zichtbaar. Dat beschrijft hij in zijn gedichten, want zijn poëzie is heel sterk episch."